

dile getirmiştir (II, 354). İbnü'l-Mu'tezz'in aynı adı taşıyan eserinden esinlenerek "el-Fușûlû'l-kışâr" adını verdiği alt bölümde (II, 355-370) hikmetli sözlerle ve özdeyişlere yer vermiştir. Bu arada İbnü'l-Mu'tez, Ebû Firâs el-Hamdânî, Ali b. Cehm gibi şairlerin şiirlerinden yaptığı seçmeleri açıklamış, mübalağanın şiirdeki konumunu belirtmiş, tabakâtü's-suarâ, tabakâtü'l-bülegâ, kırâat vecihlerinin farklılığı ve tevcihleri üzerinde durmuştu. Hafâcî, eserinde örnek olarak seçtiği şiirleri açıklarken başta edebî sanatlar olmak üzere belâgatla ilgili konularda doyurucu bilgiler vermiş, bunların dışında edebiyat, nahiv, lugat, tefsir, fıkıh ve kelâmıla ilgili birçok konuyu ele almıştır.

Reyhânetü'l-elibbâ'nın çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (*Reyhâne-tü'l-elibbâ*, neşredenin girişi, I, 17-18). İbrâhim b. Abdülgaffâr ed-Desûkî'nin tashihiyle Bulak (1273) ve Kahire (1294, 1306) baskılarından sonra ilmî neşirini Abdülfettâh Muhammed el-Hulv gerçekleştirmiş (I-II, Kahire 1387/1967), 276 kaynağa dayanılarak yapılan neşrin sonunda ayrıntılı bir indekse yer verilmiştir. *Reyhânetü'l-elibbâ'nın* müellifi bilinmeyen bir muhtasarının yazma nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de mevcut olup (Edeb, nr. 4084) sondan biraz eksiktir. Muhammed Emîn el-Muhibbî'nin *Reyhânetü'l-elibbâ'ya* yazdığı zeyil olan *Nefhatü'r-Reyhâne* ve *reş-hatü' lîlâ'î'l-hâne'si* 380 biyografiyi kapsamaktadır. Muhibbî'nin başlayıp öğrencisi Muhammed b. Mahmûd es-Suâlâtî'nin tamamladığı *Zeylû Nefhati'r-Reyhâne* (*Zeylû'n-Nefha ve neylû'l-minha*) otuz biyografi içerir (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1391/1971). İbn Ma'sûm'un *Sülâfetü'l-âşır fî mehâsini's-su'arâ'i bi-küllî Mısr'ı* da *Reyhâne'ye* zeyil olarak hazırlanmış olup XI. (XVII.) yüzyılda Mekte, Medine, Suriye, Mısır, Yemen, Acem, Bahreyn ve Mağrib'de yetişen şairleri ihtiva etmektedir (Tahran 1324; Kahire 1324; Katar 1382). Birbirini tamamlayan bu üç eser, İslâm ülkelerinin çeşitli bölgelerinde yaşayan şairlerle eserlerine dair zengin bilgiler içeren bir külliyyat teşkil eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Şehâbeddin el-Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1386/1967, neşredenin girişi, I, 16-18, 32-39; II, 247-280, 773-776 (Fihrist); Muhibbî, *Nefhatü'r-Reyhâne* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1387/1967, neşredenin girişi, I, 25-31, 38-39; Serkis, *Mu'cem*, I, 831; Brockelmann, *GAL*, II, 285; *Suppl.*, II, 396; *İzâhu'l-meknûn*, I, 605; Corci Zeydân, *Târîhu âdâbî'l-lugati'l-Arabiyye*, Beyrut 1967, II, 301; Mustafa eş-Şek'a, *Menâhicü't-te'lif 'inde'l-ulemâ'i'l-Arab*, Beyrut 1974, s. 460; Abdülcebbâr Abdurrahman, *Zehâ'irü't-türâşi'l-Arabî el-İslâ-*

mî, [baskı yeri yok] 1401/1981, I, 497; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 167-168; Abdülvehhâb es-Sâbüni, *Uyûnû'l-mü'elleft* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 165-166; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, II, 289; F. Krenkow, "al-Khafâdjî", *El²* (İng.), IV, 912-913; Mustafa Öz, "İbn Ma'sûm", *DİA*, XX, 173; İsmail Durmuş, "Muhibbî", *a.e.*, XXXI, 36.

ALİ ŞAKİR ERGİN

REYHÂNÎ

(ريحاني)

Genellikle

mushaf yazımında kullanılan,
altı çeşit yazıdan biri
(bk. AKLÂM-ı SİTTE).

REYHÂNÎ, Ali b. Ubeyde

(علي بن عبدة الريحاني)

Ebû'l-Hasen Ali b. Ubeyde el-Kâtib
er-Reyhânî el-Bağdâdî
(ö. 219/834 [?])

Emsal ve hikemiyata dair
eserleriyle tanınan
özgün edebî nesir yazarı.

Muhtemelen 145 (762) yılı civarında Basra'da doğdu. Babasının ismi konusunda Abide, Ubeyd, Abduh, Ebû Ubeyde şeklinde hatalı tesbitlere rastlanmaktadır (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 79). Sem'ânî, onun atalarından birinin fesleğen (reyhan) ticaretiyle meşgul olması sebebiyle Reyhânî nisbesini aldığını belirtir (*el-Ensâb*, VI, 203). Bu nisbe bazı kaynaklarda yanlış olarak Zencânî ve Latafi diye kaydedilmiştir (Yâkût, XIV, 51; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 668). Basra'da başta dil ve edebiyat olmak üzere çeşitli alanlarda tahsil görerek yetişti. Daha sonra Bağdat'a gidip kâtipler ve devlet ricâlî ile tanışma imkânı buldu. Reyhânî'nin Halife Me'mûn ile olan yakınlığı onun veliahtlığı sırasında başladı ve kâtibi, nedimi, sarayda düzenlenen edebiyat meclislerinin müdavimi olarak vefatına kadar (218/833) devam etti. Me'mûn'un veziri Fazl b. Sehl'in esrarlı bir şekilde ölümü ve kardeşi Hasan b. Sehl'in sarayla ilişkisini kesmesi üzerine boş kalan vezirlik makamının görevlerini paylaşan Sümâme b. Eşres, Yahyâ b. Eksem, Amr b. Mes'ade, Ahmed b. Ebû Hâlid, Ahmed b. Yûsuf, Ebû Abbâd Sâbit b. Yahyâ, Muhammed b. Yezdâd gibi Mu'tezile doktrininin propagandacısı olan, ince edebî zevke sahip kâtipler sınıfı arasında Reyhânî de bulunuyordu (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 83).

Reyhânî'nin bir süre hocalık yaptığı, anlaşılmasında güçlük bulunan şiirlerin iza-

hına dair *el-Me'ânî* ve *el-Mücâlesât* gibi kitaplarından anlaşılmaktadır. Bu tür kitapların içeriği bir âlimin evinde veya camide verdiği derslerden oluşur. Bu derslerde öğrenciler hocanın takrirlerini kaydederek, notları düzenleyip hocaya takdim ettikten sonra bunları başkalarına nakletmek için ondan izin alırlar. Birçok haber, vecize ve esprisini rivayet eden tarihçi, edip ve şair İbn Ebû Tâhir, Reyhânî'nin öğrencileri arasında yer alır. Ayrıca edebiyata dair bazı eserlerde öğrencilerinin onun vecizelerini övdükleri bilinmektedir (Yâkût, XIV, 52-53). Ahmed b. Muhammed b. Ebû'z-Zeyyâl ile Ahmed b. Feth de Reyhânî'den rivayette bulunmuştur. Reyhânî'nin 218'de (833) hayatta olduğu o yıl vefat eden Halife Me'mûn için yazdığı mersiyyeden anlaşılmaktadır. Ertesi yıl öldüğüne dair rivayet şüpheyle karşılanmalıdır. Bu tarihi yalnız İbnü'l-Cevzî kaydetmiş (*el-Muntazam*, II, 45; XI, 45), Zehebî ve İbn Tağrîberdî gibi tarihçiler de ondan nakletmiştir. Aynı tarihte henüz on beş yaşında olan İbn Ebû Tâhir'in Reyhânî'den eğlence meclislerine birlikte gittikleri bir arkadaşası olarak söz etmesi ve bunun, Reyhânî'nin gençlik dönemindeki alışkanlıklarını hayatının son yıllarında bırakıp zâhidâne bir hayat yaşadığına dair rivayetle çelişmesi onun vefatının daha geç bir tarihte vuku bulduğunu ve 219 (834) yılının muhtemel tarihlerin en erkeni olarak verilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Me'mûn'un yakın dostu ve nedimi olması, halife tarafından destek gören Mu'tezile öğretisini savunan kâtipler arasında ve Mu'tezile öncülerinden Bişr b. Mu'temir'in safında yer alması, haluku'l-Kur'ân tezini savunması, esprili bir mizaca sahip bulunması gibi sebepler Reyhânî'nin zındıklıkla itham edilmesine yol açmıştır. Ancak namaz kılan (Yâkût, XIV, 54) ve günlük konuşmalarında bile hikmet ve özdeyişlere yer veren bir insana yönelik bu tür bir itham mâkul görünmemektedir.

Zekâsı ve hazırcıvaplılığına, söz ve davranışlarında ortaya koyduğu nükte ve esprilere dair birçok anekdotun aktarıldığı Reyhânî'nin meclisleri bu sebeple büyük alâka görüyor, söylediği hikmetli sözler dilden dile dolaşıyordu. Bir câriye ile konuşmaya dalmışken namaz vaktinin geçmek üzere olduğu kendisine hatırlatılınca, "Müsaade edin de güneş batıversin" (câriye kalıversin) diye karşılık vermiştir (Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Leâ'ifu'z-zurafâ*, s. 84; Zemahşerî, III, 125). Sözlerinin bir kısmını öğrencisi İbn Ebû Tâhir rivayet etmiş ve le-tâif kitaplarında yer almıştır. Seâlibî, Ebû

Hayyân et-Tevhîdî, İbn Miskeveyh, Ebû İshak el-Husrî gibi antoloji tertip edenlerin eserlerinde Reyhânî'nin hikmetli sözleriyle anekdot ve esprilerine dair çok sayıda nakil yer almaktadır. Edebiyat eleştirmenleri, Reyhânî'yi Câhiz ve Ebû Zeyd el-Belhî ile birlikte edebî nesirde özgün üslûba sahip üç büyük ustanın biri olarak değerlendirmiş, bazıları onu belâgatta ve edebî telif güzelliğinde Câhiz'den üstün görmüştür (Yâkût, XIV, 51). Câhiz, bir düşünceyi zengin lafız ve ifade şekilleriyle derinlemesine inceleyen analitik bir üslûba sahipken Reyhânî, özlü ifade kalıpları içinde derin mânalar ihtiva eden sentezci bir üslûp ortaya koymuştur.

Bernhard Moritz, Nabia Abbot ve Franz Rosenthal gibi şarkiyatçılar, Reyhânî'nin hatla ilgili bazı hikmetli sözlerine dayanarak (krş. *Muhtârât min neşrihi: İhtiyârü'l-Vezîr Ebi'l-Kâsım el-Mağribî*, s. 28; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *Şelâşü resâ'il*, s. 39) İslâm hat sanatının altı temel yazı (aklâm-ı sitte) çeşidinden biri olan, Reyhânî veya Reyhân olarak bilinen hattın isminin onunla ilgisinin olabileceği ihtimalinden söz etmişler, bu hat çeşitlerini İbn Mukle'nin (ö. 328/940) icat ettiğine dair bilginin yanlış görüldüğünü, İbn Mukle'nin yalnızca bu yazıların hepsinde uzman bir hattat olduğunu ve söz konusu altı hattın İslâm'ın ilk iki asrında geliştiğini söylemişlerdir (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 84).

Günlük konuşmalarında da fesahat ve belâgat kurallarına riayet eden Reyhânî, özgün düşüncelerini olduğu kadar başkalarından aktardığı veya Arapça'ya tercüme ettiği sözleri de edebî üslûp ve kalıplar içinde tasarlayıp sunmaya özen göstermiştir (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, IV, 161; Hatîb, XII, 18). Orijinal ve derin fikirler, ilham gücü yüksek yoğun ibareler, bazıları şiirsel tasvir güzelliğini yansıtan, duygu yüceliği ve işaret inceliği taşıyan, alışılmışı zorlayıp edebî zarafeti yansıtan ifadeler onun nesrinin özelliklerindendir. Az miktardaki şiirleri nesirleri kadar başarılı olmayan Reyhânî'nin Me'mûn'a mersiye ve Hasan b. Sehl'e methiye yazdığı, İshak el-Mevsîlî'ye bestelenmek üzere sunduğu şiirleri için, "Bunlar çıplaktır, giydiriver" dediği ve onun da bunları besteleyip okuduğu rivayet edilir (Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, I, 76).

Bazı Vezirleri: "Hasetçiye nimetleri anlatmaktan sakın, tıpkı hırsıza mücevherlerin yerini söylemekten sakındığın gibi". "Yumuşak huylu olmanın iki yansıması vardır: Öfke ânında sabır, tartışma sırasında vakar". "Soyluya iltifat edilirse yumuşar,

soysuza iltifat edilirse sertleşir". "En âcil cezaya çarptılacak kişi Allah'tan başka yardımcı bulunmayana zulmeden kimsedir". "Dünyada cennete vesile olacak lezzet yalnız ilim lezzetidir". "Arzular sınırsız, ömür kısa, huzûr-ı ilâhîdir varılacak son nokta" (*Muhtârât min neşrihi*, s. 3-31).

Eserleri. Reyhânî'nin İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'inin Flügel neşrinde elli beş (s. 119), Rızâ Teceddüd neşrinde elli altı (s. 197), Yâkût ve Safedî'de elli iki (*Mu'cemû'l-üdebâ'*, III, 85-86; *el-Vâfi*, XXI, 297-298), Bağdatlı İsmâil Paşa'da (*Hediyetü'l-ârifîn*, I, 668-669) elli üç kitabı kaydedilmektedir. Bunların çoğu erdemli olan ve olmayan davranışlarla dünyanın fâniliği, ölüm, mutluluk-mutsuzluk, kendi kusurlarını araştırma, adalet, zulüm gibi konular; toplu yaşama âdâbı, saray ve sultan âdâbı gibi prensiplere dair özdeyişler, hikmet ve meselleri kapsar. Reyhânî, Fars asıllı olması sebebiyle eserlerinin bir kısmını eski İran dili olan Pehlevîce'den yaptığı tercümeler oluşturur. Arap mesellerini derleyen ve bu konudaki eserleri günümüze kadar gelen yazarlar arasında Reyhânî'nin geçmemesi muhtemelen eserlerine Fars meselleri de karıştırmış olmasından kaynaklanmıştır (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 87). Çeşitli kaynaklarda aktarma yapılan kitaplarından pek azı zamanımıza intikal etmiştir.

1. *el-Muhtâr min neşri 'Alî b. 'Ubeyde er-Reyhânî: İhtiyârü'l-Vezîr Ebi'l-Kâsım el-Mağribî* (nşr. İhsan Abbas, *el-Ebhâs*, XXIX [Beyrut 1981], s. 3-31). Vezîr el-Mağribî'nin 412 (1021) yılında Bağdat civarındaki Sindiyye kasabasında bulunduğu on dokuz eserinden seçtiği vecize, hikmet ve anekdotları kapsar. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunan (Şehid Ali Paşa, nr. 1345) ve 333 vecize, hikmet, mesel ve anekdottan oluşan esere İhsan Abbas müellifin çeşitli kaynaklardan derlediği kırk kadar vecizesini ilâve etmiştir. Vezîr el-Mağribî, eserinin mukaddimesinde seçkin mücevher ve inci tanelerine benzettiği bu sözlerin kimya ve hikmete ait sırlar gibi korunması, mushaf, cevşen, nazarlık ve muska gibi daima insanın beraberinde bulunması gerektiğini ifade eder.

2. *Kitâbü'l-Maşûn*. Hikemiyyata ve ahlâk ilkelerine dair olan bu eser vaktiyle Horasanlılar ve İranlılar arasında büyük rağbet görmüş, askerî erkândan bir dehrî, "Sizin *Maşûn*'unuz Kur'an'ınızdan daha iyidir" demiştir. Ebû'l-Hasan el-Âmirî, *el-İlâm bi-menâkıbi'l-İslâm* adlı eserinde (s. 159-160), Zerdüştiler'in ahlâk ilkelerinden bahseden kutsal kitapları Avesta'nın muhtevasının İbnü'l-Mukaffa'nın *el-Ede-*

bü'l-kebîr'i ile Reyhânî'nin *el-Maşûn*'unda toplandığını ileri sürmüştür. Sâsânî Hükümdarı Enûşîrvân I. Hüsrev döneminde (531-579) Zerdüşti Mobed Mihr Eder Gusnâsb'in, muhtemelen Avesta'daki emir ve öğütleri toplamak suretiyle Pehlevî dilinde ahlâk ilkelerine dair telif ettiği *Pendnâme*'nin bir bölümünün İbnü'l-Mukaffa'nın *el-Edebü'l-kebîr*'inde, geri kalan kısmının da Reyhânî'nin *Kitâbü'l-Maşûn*'unda Arapça'ya aktarıldığı, *el-Maşûn*'un özetinin Huneyn b. İshak'ın *Edebü'l-felâsife*'sinde (*Âdâbü'l-felâsife*) yer aldığı ifade edilmiştir (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 91, 100). Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *Kitâbü'l-Maşûn*'daki sözlerin ilimden ziyade güçlü bir akla ve üstün bir edebiyata işaret ettiğini belirtir (*el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, IV, 162-163; VI, 97). 3. *Cevâhirü'l-kilem ve ferâ'idü'l-hikem* (mi'mmâ cumi'a fî âdâbi'd-dünyâ ve'd-dîn). Dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayacak öğütlere dairdir (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, Edeb, nr. 71).

Reyhânî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu'l-hevâ, Râ'idü'l-vüdd, eş-Şabr, Şifâtü'l-mevt, Şifâtü'd-dünyâ, el-Ye's ve'l-recâ, Huşabü'l-menâbir, İmtihânü'd-dehr, en-Neml ve'l-ba'ûza, et-Tâvûs, Şifâtü'l-feres, et-Tederrüc, en-Nâşi', el-Müveşşah, el-Mütehallî, Sebârihâ, Mihrezâde Hâşîşe, Seferü'l-Cenne, el-Envâ', el-'Akl ve'l-cemâl, Edebü Cevâneşîre, el-Müseccâ, Ahlâku Hârûn, el-Esnân, el-Huṭab, el-Meşâkil, Fezâ'ilü İshâk, es-Sem' ve'l-başar, Şifâtü'l-ulemâ', Enisü'l-melik, el-Mü'emmil ve'l-mehîb, el-Mu'âkabât, Medhu'n-nedîm, el-Cümel, en-Nikâh, el-Evşâf, el-Ecvâd, el-Mücâlesât, el-Me'ânî, el-Münâdemât, el-İhvân*. Reyhânî ayrıca *Lohrâsbname* ve *Nâme-i Tenser* adlı Farsça destanları Arapça'ya çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Ubeyde er-Reyhânî, *Muhtârât min neşrihi: İhtiyârü'l-Vezîr Ebi'l-Kâsım el-Mağribî* (nşr. İhsan Abbas, *el-Ebhâs*, XXIX, Beyrut 1981 içinde), s. 3-31; Câhiz, *el-Meḥâsin ve'l-ezḍâd*, Kahire 1324, s. 25-26; a.mlf., *Emelü'l-âmil* (nşr. Ramazan Şeşen), Beyrut 1983, s. 13, 15, 16; Taberî, *Târiḫ* (Ebû'l-Fazl), VIII, 655; İbn Abdürabbih, *el-İlk-dü'l-ferid*, IV, 189, 197; Ebû'l-Hasan el-Âmirî, *el-İlâm bi-menâkıbi'l-İslâm* (nşr. Ahmed Abdülhamîd el-Gurâb), Riyad 1408/1988, s. 159-160; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), s. 119; a.e. (Teceddüd), s. 197; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir* (nşr. İbrâhim el-Kılânî), Dimaşk 1964-66, II/1, s. 237; III/1, s. 224, 245, 290-291, 334; a.e. (nşr. Vedâd el-Kâdî), Libya-Tunus 1978, I, 76; IV, 161-163; VI, 97, 161; VII, 98; a.mlf., *Şelâşü resâ'il* (nşr. İbrâhim el-Kılânî), Beyrut 1951, s. 39; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Şimârü'l-kulûb* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1965, s. 479; a.mlf.,

Leṭâ'ifu 'z-zurafâ' (nşr. Kâsım es-Sâmerrâî), Leiden 1978, s. 83-84; a.mlf., *Leṭâ'ifu'l-luṭf* (nşr. Ömer Esad), Beyrut 1400/1980, s. 113-114; Mâverdi, *Teshîlû'n-nazar* (nşr. Rıdvân es-Seyyid), Beyrut 1987, s. 126, 131, 132; Ebû İshak el-Husri, *Zeh-rû'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1969-70, s. 203-205, 427, 949-950; Hatîb, *Târîḫü Bağdâd*, XII, 18-19; Zemahşerî, *Reb'ü'l-eb-râr* (nşr. Sehm en-Naîmî), Bağdad 1980, III, 125, 138, 264; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, 203; İbnü'l-Cev-zî, *el-Muntaẓam* (Atâ), II, 45; XI, 45; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdebâ'*, III, 64-86; XIV, 51-53, 54, 55-56; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Muḥâdaratü'l-eb-râr*, Kahire 1968, II, 412, 490; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 297-298; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 242-243; Sezgin, *GAS*, II, 58, 83; Ahmed Emîn, *Ḍuḥâ'l-İslâm*, Beyrut 1351/1933, I, 146-147, 257; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 668-669; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-maḥtûṭât*, Kahire 1380/1961, I, 228-229; M. Zakerî, "Ali İbn 'Ubaida ar-Raiḥânî", *Oriens*, XXXIV (1994), s. 76-102; D. M. Dunlop, "al-Balkhî", *Et* (Ing.), I, 1003.

İSMAİL DURMUŞ

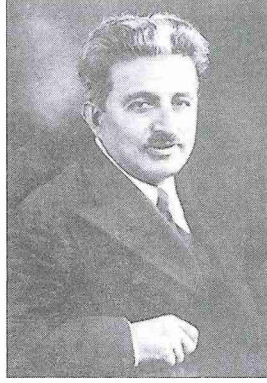
REYHÂNÎ, Emîn b. Fâris

(أمین بن فارس الريحاني)

Emîn b. Fâris b. Antûn er-Reyhânî
(1876-1940)

Lübnanlı edebiyatçı ve düşünür.

24 Kasım 1876'da Beyrut'un kuzeydoğusunda Füreike köyünde doğdu. Hristiyan Mârûnî bir aileye mensuptur. Evini saran fesleğenler (reyhan) sebebiyle Reyhânî nisbesini almıştır. İlk öğrenimini köyünde tamamladı. Tüccar olan babasının işleri için amcasıyla birlikte 1888'de Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. New York'ta öğrenimine devam ettiği yıllarda bir yandan da ailesinin işlerine yardım etti. Öğrenciliği sırasında William Shakespeare ile Victor Hugo'nun eserlerini tanıması edebiyata ve tiyatroya ilgisini arttırdı. Gezici bir tiyatro grubuyla altı ay süren bir turneye çıktı. Bir süre gece okuluna devam ettikten sonra 1897'de New York Law School'da hukuk eğitimine başladı. Ertesi yıl hastalanınca eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Lübnan'a dönerek bir okulda İngilizce öğretmenliği yapmaya başladı. Bu arada Arapça'sını geliştirdi. Ömer Hayyâm, Ebû'l-Alâ el-Maarrî ve İbn Haldûn gibi şair ve düşünürlerin eserlerini okuma fırsatı buldu. Ardından New York'a dönüp ailesinin ticarî işleriyle ilgilenmeye devam etti (1899). Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin rubâîlerini *The Quatrains* adıyla İngilizce'ye çevirip yayımladı. Bu yıllarda özellikle Amerikalı filozof Ralph Waldo Emerson ve Walt Whitman'ın etkisi altında kaldı. New York'ta Arapça yayımlanan haftalık *el-Hüddâ* gazetesinde takma adlarla makaleler yazdı.

Emîn b. Fâris
er-Reyhânî

1905'te Lübnan'a döndü ve Suriye Protestan Koleji'nde (daha sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi) ders vermeye başladı; bir yandan da edebiyat çalışmalarına devam etti. Gazetelerde ve özellikle Şibl Demmûs'un *el-İşlâḥ* gazetesinde Osmanlı idaresi aleyhinde birçok makalesi yayımlandı. II. Abdülhamid yönetimini eleştiren *ʿAbdülhamid fi'l-Âsitâne* adlı oyunu Beyrut'ta sahneye konuldu. Bu dönemde Füreike'deki evi edip ve düşünürlerin uğrak yeri oldu. İttihat ve Terakî yönetimi tarafından takibata uğrayan Muhammed Kürd Ali'yi bir müddet burada sakladı. *The Book of Khalid* adlı ilk romanını bu sırada kaleme aldı. Kendisine Arap dünyasında büyük ün kazandıran ve "Füreike filozofu" olarak anılmasına sebep olan *er-Reyhâniyyât* adlı makalelerini iki cilt halinde neşretti. New York'a dönerken uğradığı Paris ve Londra'da başta Halîl Cibrân olmak üzere pek çok edebiyatçı ile tanışma imkânı buldu. *The Book of Khalid*'i New York'ta yayımladı (1911).

1916 yılında Amerikalı ressam Bertha Case ile evlendi. Ertesi yıl eşiyile birlikte, I. Dünya Savaşı'nı sona erdirmek isteyen Papa XV. Benedict'i ziyaret etti. Daha sonra Filistin sorunuyla ilgili olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin eski başkanlarından Theodore Roosevelt ile görüştü. Aynı yıl New York'ta Suriye ve Lübnanlılar'ı Türkler'e karşı İtilâf devletleri saflarında birleşmeye çağıran Suriye ve Cebelilübnan Hürriyet Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. 1919'da toplanan Hague Barış Konferansı'nda ve 1921'de Washington'da düzenlenen Silâhlanmanın Sınırlandırılması Konferansı'nda Arap dünyasını temsil etti. Hayatını Doğu ile Batı'nın yakınlaşması, Arap topraklarının Osmanlı yönetiminden kurtarılması ve Filistin topraklarında etkinliklerini arttıran yahudilerle mücadeleye adayan Reyhânî 1922 yılında Araplar'ın yaşadığı bölgeleri ziyaret ederek Şerîf Hüseyin, İmam Yahyâ b. Muhammed,

Abdülazîz b. Suûd, Ahmed Câbir es-Sabâh ve I. Faysal gibi Arap liderleriyle görüştü. Gözlemlerini daha sonra kitap halinde yayımladı (*Mülûkû'l-ʿArab; Târîḫü Necdi'l-ḥadîs; Arabian Peak and Desert*). 13 Eylül 1940'ta Füreike'de öldü.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerika kıtasına göç eden Araplar'ca geliştirilen edebiyatın (bk. MEHCER EDEBİYATI) önde gelen isimlerinden olan Emîn er-Reyhânî hakkında 100 civarında kitapla pek çok makale yazılmış ve doktora tezleri yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde adına bir enstitü kurulmuş (The Ameen Rihani Institute), eserleri birçok dile çevrilmiş ve Füreike'deki evi müze haline getirilmiştir. Bir Arap milliyetçisi olan Reyhânî hayatı boyunca birleşik bir Arap devletinin kurulmasını hayal etmiş, Arap liderlerini bir araya getirmek için yoğun çaba harcamıştır. Hristiyanlık dışındaki dinlere karşı hoşgörülü olmakla birlikte onun din adamlarına karşı olumsuz bir tavır sergilediği görülmektedir. Osmanlı yönetiminin devrilmesi için mücadele etmesine rağmen bir konuşmasında Osmanlılar'ın farklı din mensuplarına gösterdiği müsamaha sayesinde iyi bir yere ulaştığını ifade etmesi dikkat çekicidir (*er-Reyhâniyyât*, I, 40). Muhammed Hüseyin Kaşîfûlgitâ; Emîn er-Reyhânî, Anistâs el-Kermelî ve Corci Zeydân ile yaptığı tartışmaları *el-Mürâcaʿâtü'r-Reyhâniyye* adlı eserinde toplamıştır (I-II, Beyrut-Sayda 1331).

Eserleri. Reyhânî Arapça ve İngilizce pek çok eser kaleme almış, eserlerinin bir kısmı ölümünden sonra kardeşi Albert er-Reyhânî tarafından yayımlanmıştır. Henüz basılmamış eserleri Füreike'deki Emîn er-Reyhânî Müzesi Arşivi'nde bulunmaktadır. **Arapça Eserleri:** *Nübze fi's-sevretü'l-Firenciyye* (New York 1902); *el-Muḥâlefetü's-sülâsiyye fi'l-memleketü'l-hayevâniyye* (New York 1903; *Hayvan Krallığı'nda Üçlü Dayanışma* adıyla Muammer Sarıkaya tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir [İstanbul 2002]); *el-Mekkârî ve'l-kâhin* (New York 1904); *er-Reyhâniyyât* (edebî, felsefî, siyasî ve içtimâî konulardaki makalelerden oluşur; I-II, Beyrut 1910-1911; III-IV, Beyrut 1923-1924); *Zenbakatü'l-Ġavv* (New York 1914; Beyrut 1963); *Mülûkû'l-ʿArab ev riḥletün fi'l-bilâdî'l-ʿArabîyye* (Beyrut 1924, 1929, 1951); *Târîḫü Necdi'l-ḥadîs* (Beyrut 1928, 1954); *en-Nekbât* (Beyrut 1928, 1948); *et-Taṭarruf ve'l-İşlâḥ* (Beyrut 1928, 1930, 1950); *Entümü's-şuʿarâ* (Beyrut 1933, 1953); *Ve-fâʿü'z-zamân* (Beyrut 1934); *Fayşalü'l-evvel* (Beyrut 1934); *Ḳalbü'l-İrâḳ* (Beyrut